

מחנות הריכוז

בגרמניה הנאצית

כתב: אמיר השכל
ערכה: נאוה רון

תוכן עניינים

4.....	פתיחה
5.....	המחנות מעליית הנאצים לשלטון ועד שלהי 1935
6.....	מתחילת 1936 ועד פרוץ המלחמה בספטמבר 1939 - תקופת המיסוד
7.....	המחנות מספטמבר 1939 ועד מרס 1942
9.....	המחנות ממרס 1942 ועד סוף המלחמה
10.....	תפקידי האס.אס במחנה והאסירים בעלי התפקידים
12.....	היהודים במחנות הריכוז בגרמניה עד למלחמת העולם השנייה
13.....	ד כ א ו
13.....	כללי
13.....	מבנה המחנה
15.....	האסירים
17.....	החיים במחנה
17.....	תיאודור אייקה
18.....	תולדות חייו של תיאודור אייקה
18.....	"שיטת דכאו"
19.....	ייחודיות המחנה
19.....	ניסויים רפואיים
20.....	סופו של המחנה
21.....	ז ק ס נ ה א ו ז נ
21.....	כללי
21.....	מבנה המחנה
23.....	האסירים
24.....	ניסויים רפואיים
25.....	מבצע ברנהרד
25.....	סופו של המחנה
26.....	ב ו כ נ ו ל ד
26.....	כללי
26.....	מבנה המחנה וחיים בו

28	האסירים
29	אסירים יהודים
30	ניסויים רפואיים
30	מחטרות והתנגדות
31	החודשים האחרונים והשחרור
32	ר ו ו נ ס ב ר י ק
32	כללי
32	מבנה המחנה
34	האסירות
35	ניסויים רפואיים
35	תמותה והשמדה
37	סופו של המחנה
38	ס י כ ו ס
40	מ ק ו ר ו ת

מחנות הריכוז בגרמניה הנאצית

פתיחה

המטרה, העומדת מאחורי רעיון "מחנה ריכוז", היא לרכז קבוצה של אנשים, שמוגדרים כפוטנציאל מאיים או מסכן את הגורם השלטוני. מדובר בפרטים, שאין קשר בין מה שהם עשו לכוונה שמייחסים להם. כליאה במחנה ריכוז היא שיטת כליאה קולקטיבית, בניגוד לכלא שבו ההתייחסות לכלואים בו היא אינדיבידואלית.

מחנות הריכוז הראשונים היו בארה"ב. האמריקאים, שנלחמו בילידים, הכניסו את בני שבט הצי'רוקי למחנות ריכוז ב-1830. במהלך המרד של הקובנים בכובשים הספרדים, 1868-1878, הקימו האחרונים מחנות ריכוז בקובה. מחנות ריכוז הוקמו על אדמת הפיליפינים בין השנים 1898-1901 על ידי האמריקאים, שגירשו את הכובש הספרדי. במלחמת הבורים השנייה, 1899-1902, כלאו האנגלים את הבורים במחנות ריכוז.

במאה ה-20 נעשה שימוש במחנות ריכוז, "גולגים", בברה"מ החל מ-1920 ועד לשנות ה-60 ובגרמניה הנאצית החל מ-1933.

מאמר זה יעסוק בתופעת מחנות הריכוז בגרמניה הנאצית בין השנים 1933-1945 ובאופן פרטני במחנות הבאים: דכאו, זקסנהאוזן, בוכנוולד ורוונסבריק.

בשלב הראשון, לאחר עלייתו של היטלר לשלטון ב-30 בינואר 1933, היו מחנות הריכוז מכשיר של רדיפות פוליטיות. עם הזמן גברה חשיבותם של מחנות הריכוז והם היוו מרכיב חשוב במערכת השלטון עד לקריסתו. במהלך השנים גדל מאד מספרם של מחנות הריכוז והם מילאו תפקידים נוספים כפי שיפורט בהמשך.

בקיומם של מחנות הריכוז ניתן להבחין בארבע התקופות הבאות:

1. מעליית הנאצים לשלטון ב-30 בינואר 1933 ועד שלהי 1935.
2. מתחילת 1936 ועד פרוץ המלחמה בספטמבר 1939.
3. מראשית המלחמה בספטמבר 1939 ועד לחודש מרס 1942.
4. ממרס 1942 ועד לסוף המלחמה במאי 1945.

המחנות מעליית הנאצים לשלטון ועד שלהי 1935

הבסיס החוקי, לכאורה, להקמת מחנות הריכוז היה הצו "להגנת האומה והמדינה", שפורסם לאחר שריפת הרייכסטאג ב-28 בפברואר 1933. המשטר החדש ראה את המחנות כמכשיר לביסוס הפוליטי והאידיאולוגי של השלטון הנאצינל סוציאליסטי. במהלך הזמן הורחבו מטרות מחנות הריכוז והם שימשו, בין השאר, כמסגרת חינוכית לאנשי אס.אס ברוח האידיאולוגיה הנאצינל סוציאליסטית וכאמצעי דיכוי לאויבי המשטר מבית ולהבטחת שלטונו.

כחלק ממשטר הטרור, שהושלט בגרמניה מיד לאחר עלייתו של היטלר לשלטון, היו מאסרים "חוקיים" והיו מאסרים "פראיים". מחנה הריכוז הראשון היה דכאו שהוקם ב-22 במרס 1933. מחנה זה היה כפוף לאס.אס. את המעצרים ה"פראיים" יזמו בדרך כלל אנשי האס.אס. הם שימשו כחוקרים ושומרים באתרי הכליאה. לכליאת אסירים "פראיים" שימשו מקומות כמו: קסרקטינים ישנים, בתי חרושת נטושים, מחסנים וטירות ישנות. בסוג זה של מחנות נכללו: אורניינבורג, ליכטנבורג, קוידנאו, בורנים, המרשטיין, זוננבורג ועוד. עד סוף 1933 היו כבר בגרמניה כמה עשרות מחנות, חלקם בפיקוח האס.אס, אך רובם בתי כלא "פראיים" פרטיים בשליטת האס.אס. בשלהי 1933 ותחילת 1934 פורקו חלק מהמחנות הארעיים ונקבעו מספר מחנות ריכוז, שזכו למעמד רשמי. לאחר חיסול מנהיגות האס.אס. ב"ליל הסכינים הארוכות" ביוני 1934 התחיל תהליך השתלטות האס.אס. על מחנות הריכוז, והם הפכו להיות חלק ממערכת האס.אס והשיטה הנאצית.

מתחילת 1936 ועד פרוץ המלחמה בספטמבר 1939 - תקופת המיסוד

השלב השני הוא שלב של מיסוד. היה זה הימלר, שחשב שיש לטפל באסירים הפוליטיים בצורה שונה. הימלר מינה את תיאודור אייקה כמפקד מחנה דכאו. אייקה הבין שמחנות הריכוז, שנועדו לתת מענה לשיטה הפוליטית, צריכים לשרת בהם אנשים, שמבינים את צרכי המערכת. זו מערכת, שצריכה לפתח שיטת התייחסות מסודרת לכלואים בה, שהאסיר ידע בדיוק מה מסגרת חייו ומה נדרש ממנו. אייקה אימץ חלק מהרעיונות משיטת ה"גולגים" של הסובייטים וכפועל יוצא נקבעו: סדרי שמירה, נוהלי משטר פנימי ותקנות עונשין, הוגדר יחס סגל המחנה כלפי הכלואים. בשלב זה הורחב מעגל הכלואים ובנוסף לאסירים הפוליטיים, נכלאו עתה גם אנשים, שהיו תחת הקטגוריה של "א-סוציאליים" והומוסקסואלים. המשטר נתן בידי מערכת מחנות הריכוז את האפשרות החוקית לטפל בקבוצות שונות בחברה הגרמנית מבלי להעביר אותם את הפרוצדורה המשפטית כמקובל. חלק מאנשים אלו היו בבתי כלא ובשלב זה הם הועברו למחנות הריכוז.

תרומתו המשמעותית של אייקה הייתה בהקמת "יחידת גולגולת המת" (SS totenkopfverbände), שהייתה תחת פיקודו והופקדה על שמירת המחנות. המטרה הייתה לבנות יחידת עילית, שתהיה מורכבת מאנשים בעלי הזדהות ריגשית עם רעיון הפולקזיס הגרמני במהותו¹. לוחמי יחידות אלו היו האכזריים והקשוחים שבאנשי האס.אס. הם אומנו במשמעת ואכזריות וקיבלו הכשרה קרבית.

חלק מתהליך ההתמסדות בא לידי ביטוי בהקמת מחנות זקסנהאוזן ובוכנוולד, שהיו מודל של מחנה ריכוז.

בשנת 1938 חלו מספר שינויים:

1. מספר הכלואים גדל במתנגדים פוליטיים מאזורים שסופחו לרייך: אוסטריה והסודטים.

2. הוקמו שני מחנות ריכוז חדשים: בוכנוולד בגרמניה ביולי 1937 ומאוטהאוזן באוסטריה באוגוסט 1938.

¹ מקור המילה פולקזיס הוא מהמילה הגרמנית volk. פולקזיס הינו זרם בהגות, בספרות ובפוליטיקה הגרמנית מאז המאה ה-19. הפולקזיס כולל דגש רומנטי על פולקלור ועל הפן ה"אורגני" של העם.

3. למחנות הגיעו כ-30 אלף יהודים, שנאסרו בעקבות "ליל הבדולח". הפעלת הלחץ על היהודים באמצעות מעצר נועדה לגרום להם להגר מגרמניה. חלק מהעצורים, שהתחייבו לעזוב את גרמניה, שוחררו לאחר זמן מה.

4. האסירים הועסקו בעבודות פרך, בעיקר כדי להתעלל ולהשפיל אותם, אולם גם מתוך שיקולים כלכליים.

5. אסירים, שהיו כלואים בבתי הכלא, הועברו למחנות הריכוז, שמילאו פונקציות שונות כמו: עבודה, חינוך מחדש, עונשין.

עם פרוץ המלחמה בספטמבר 1939 היו בגרמניה שישה מחנות ריכוז: דכאו, זקסנהאוזן-אוראנינבורג, מאוטהאוזן, פלוסנברג, בוכנוולד ורוונסבריק, מחנה לנשים. בששת המחנות היו כלואים 21,400 אסירים. בין השנים 1933-1939 נכלאו במחנות הריכוז בגרמניה 165-170 אלף אסירים.²

המחנות מספטמבר 1939 ועד מרס 1942

המלחמה הביאה בעקבותיה עליה דרמטית במספר העצורים, ובמחנות נעשה שימוש לצרכים, שהיו קשורים לניהול המלחמה. מגוון ואופי המחנות השתנה, והמחנות שבמקור נועדו לחיסול מתנגדי משטר בגרמניה, הפכו כלי להשלטת מדיניות הכיבוש הגרמנית במדינות הכבושות. בשלב זה של המלחמה היה צורך בכוח אדם זול כדי לנצל את התשתית הכלכלית של השטחים הכבושים לצורכי מאמץ המלחמה של גרמניה. המדיניות הגרמנית כלפי היהודים בארצות הכבושות קיבלה תפנית.

כבר ב-1938 הוקמו המפעלים הגדולים הראשונים של האס.אס. היו אלה "מפעלי אבן ועבודות עפר". ב-1939 הוקם מפעל שני של האס.אס. - "מפעלי החימוש הגרמניים" ואחריו מפעלי טקסטיל, בעיקר ליד מחנות ריכוז לנשים ובמיוחד ברוונסבריק. כל המפעלים היו כפופים למשרד הראשי למשק ומינהל. ככל שהמלחמה הלכה והתמשכה והתברר שהמנגנון של האס.אס. היה בלתי יעיל, יזמו מנהלי הקונצרנים הגדולים: "קרופ", איי"ג פארבן", היינקל" ו"סימנס", שהיו מקורבים להימלר, השכרת אסירים - כוח אדם זול - למפעלי התעשייה. כך נוצר שוק עבדים עצום. החברות הפיקו מהאסירים רווח גדול, אותו חילקו עם שלטונות האס.אס.

² אהרון וייס, סוגי המחנות, אופיים וחלקם ב"פתרון הסופי של שאלת היהודים" בתוך מחנות הריכוז הנאצים, עמ' 94.

בשלב זה יצאה לפועל תכנית "המתות החסד" בגרמניה, תוכנית שחייבה הכשרת צוותים ופיתוח אמצעים טכניים, ששימשו מאוחר יותר לפתרון הבעיה היהודית. בשלב זה התפתחה שיטת הסלקציה במחנות, שנועדה לעשות הבחנה בין פחותי הערך מבין אסירי המחנות.

בתקופה זו ניתן להבחין בסוגים שונים של מחנות על פי יעוד משתנה :

מחנות לטיפול בפולנים - פולנים, שגורשו מאזורים שסופחו לרייך, נקלטו בשורה של מחנות, שנקראו בשמות שונים כמו: "מחנה פינויים", "מחנה מעבר", "מחנה איסוף", "מחנה קליטה" וכדומה.

מחנות לשבויי מלחמה - ברחבי גרמניה הוקמו כ-20 מחנות, שקלטו שבויים פולנים, שנעצרו בשלב הראשון בפולין במקומות ריכוז זמניים. בין השבויים הפולנים היו כ-60 אלף שבויים יהודים, שנכלאו בנפרד.

מחנות לאחזקת בני ערובה - מחנות בהם נכלאו פעילים פוליטיים פולניים. חלק מבין הכלואים, בעיקר אנשי אינטליגנציה, הוצאו להורג בתוך מספר שבועות.

מחנות מעבר - מחנות בהם נכלאו אנשים, שנחטפו, כדי לשלחם לעבודות כפייה בגרמניה. במחנות מעבר רוכזו במהלך שנות המלחמה יהודי מערב אירופה, קודם העברתם למחנות ההשמדה. המפורסמים מבין מחנות המעבר הם: דראנסי בצרפת, וסטרבורק בהולנד וברינדונק בבלגיה. 13 מחנות מעבר הוקמו בפולין במהלך המרד הפולני ב-1944. גברים ונשים רבים הועברו ממחנות המעבר לעבודות בגרמניה.

מחנות עבודה - מיד לאחר כיבוש פולין נשלחו פולנים רבים לעבוד בגרמניה. ערב הפלישה הגרמנית לבריה"מ הוקמו במזרח פולין מחנות עבודה ליהודים, שעסקו בהקמת ביצורים לקראת הפלישה. החל מאוקטובר 1941 הוקמו מחנות עבודה ליהודים בשטחי הכיבוש הגרמנים. הדגש במחנות אלו היה על ניצול כוח העבודה של האסירים. מחנות שבהם רוכזו יהודים נקראו "מחנות ליהודים" או בקיצור "יולאג". בין הסוגים הנוספים של מחנות עבודה היו מחנות של "חזית העבודה הגרמנית" ואלו של ארגון טוד **Todt**.

מחנות ריכוז - במספרם וייעודם של מחנות הריכוז חל שינוי במהלך המלחמה. בעקבות הגברת הטרור נגד העמים הכבושים נכלאו במחנות הריכוז בני לאומים שונים, בתחילה צ'כים, פולנים ובהמשך צרפתים, הולנדים ועוד. לקראת סוף 1941 הוקמו במחנות הריכוז אגפים מיוחדים לשבויי מלחמה, בנוסף למחנות השבויים שהוזכרו קודם.

לסיכום שלב זה ניתן לומר, שמחנות הריכוז, ששימשו עד לפרוץ המלחמה לצרכים פוליטיים, המשיכו למלא פונקציה זו, אולם במקביל הורחבה שיטת המחנות כדי לדכא את העמים הכבושים ולנצל את כוח העבודה של העצירים לצרכי המשק הגרמני. במחנות אלו הונחה התשתית למחנה ההשמדה הראשון, שהחל לפעול בדצמבר 1941 בחלמנו.

המחנות ממרס 1942 ועד סוף המלחמה

עקב התפתחות המלחמה והצורך בניצול במשאבים הכלכליים וכוח האדם לטובת צרכי גרמניה, הועבר ניהול מחנות הריכוז לידי ה-WVHA, "המשרד הראשי של האס.אס למשק ולמינהל", בראשותו של אוסוואלד פוהל. מטרה סמויה נוספת בהעברת השליטה ל"משרד הראשי למשק ומינהל" היה רצונו של הימלר לבסס את כוחו המדיני והכלכלי של האס.אס בגרמניה. החל ממרס 1942 התפתחו שני ערוצים, שלפעמים סתרו זה את זה: מחד גיסא, רצון לנצל עד למקסימום את כוח העבודה של האסירים, ומאידך גיסא, הרצון לפתור את הבעיה היהודית.

בין 1942-1945 חל גידול נוסף במספר מחנות הריכוז, ולכל מחנה ראשי נוספו "מחנות לוויין" או "מחנות שלוחה". מחנות, שהיו עד לשלב זה ללא מעמד מוגדר, סופחו למערכת מחנות הריכוז. מספר גטאות, שהיו בשלבים האחרונים לקראת חיסולם, קיבלו גם הם מעמד של מחנות ריכוז, כגון: "גטו השרידים" בקובנה. עקב הצורך של רשויות החימוש בכוח אדם מקצועי הגיעו הללו להסדר עם האס.אס, כי עובדים הנחוצים לייצור עבור משק המלחמה ירוכזו במחנות שבניהול האס.אס. חלק מהאסירים נשלחו לעבודה במפעלים וחברות פרטיות, ששילמו לאס.אס תשלום עבור כל עובד ועובד.

מעריכים את מספר המחנות באמצע 1944 בכ-20 מחנות ריכוז ראשיים ולמעלה מ-2,000 מחנות שלוחה שונים.³

³ שם, עמ' 103

מחנות השמדה - כאמור מחנה ההשמדה הראשון החל לפעול בחלמנו בדצמבר 1941. ניסויי ההשמדה ההמוניים החלו באושוויץ בספטמבר 1941. החל ממרס 1942 החלו לפעול מחנות ריינהרד, בלז'ץ, סוביבור וטרבלינקה, שתכליתם הייתה השמדה. בסתיו 1942 החל פרק השמדה במחנה מיידאנק.

תפקידי האס.אס במחנה והאסירים בעלי התפקידים

בשנים הראשונות ניהל את המחנות צוות של אנשי אס.אס שמנה כ-120 איש בכל מחנה. בינואר 1945, כאשר מספר הכלואים במחנות הגיע לכ-700 אלף נפש⁴, היה מספרם הכולל של אנשי האס.אס המוצבים במחנות כ-40 אלף איש, רובם עסקו באבטחת המחנות.⁵

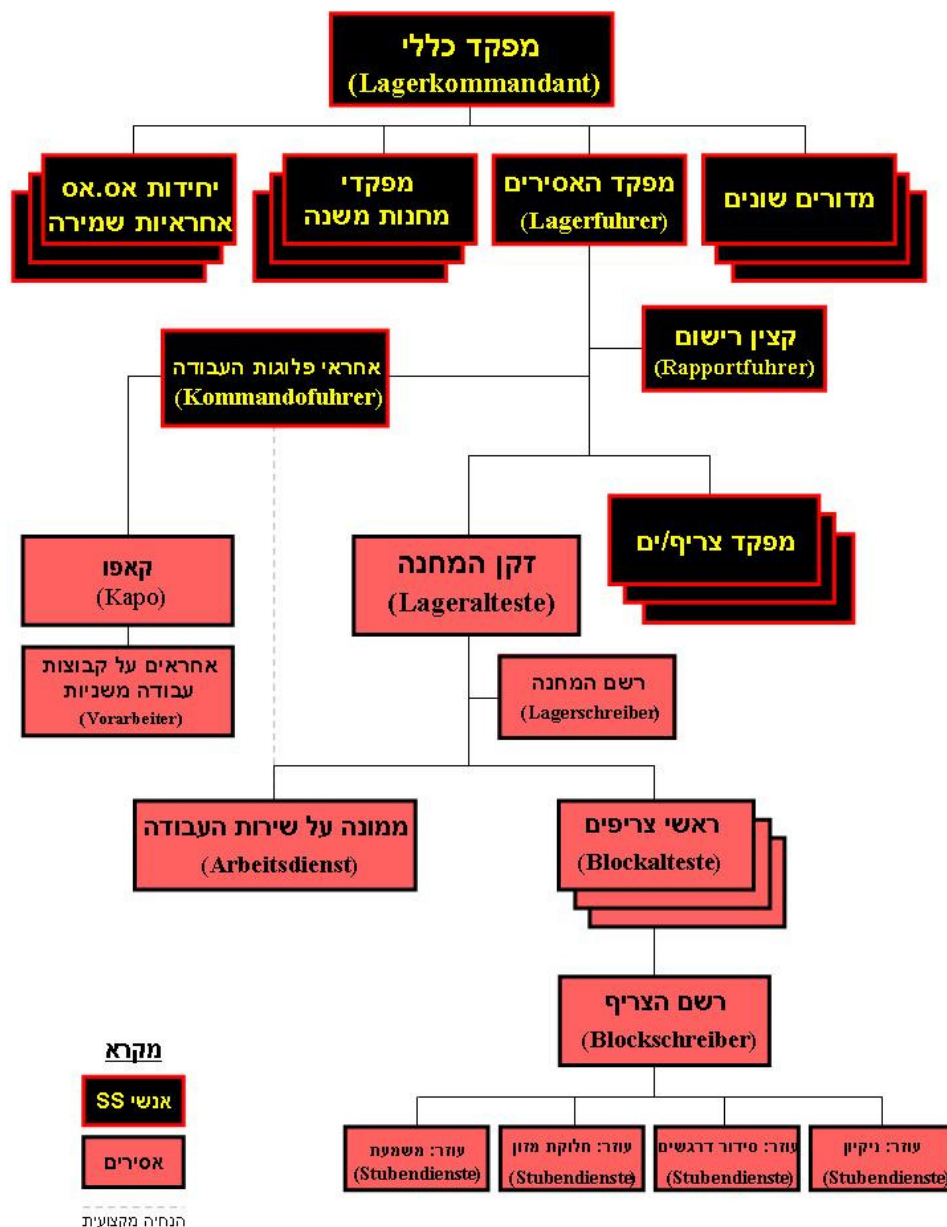
בראש מנגנון האס.אס בכל מחנה עמד מפקד כללי (Lagerkommandant). המחנה נוהל על ידי קצין אס.אס "מפקד האסירים" (Lagerfuhrer). המפקד הכללי של המחנה היה ממונה על בעלי התפקידים מבין אנשי האס.אס, על המדורים השונים כולל מחנות המשנה ועל יחידות האס.אס שהיו אחראיות על השמירה. "מפקד האסירים" היה כפוף קצין רישום (Rapportfuhrer). קצין הרישום היה אחראי על מפקדי הצריפים (Blockfuhrer), שהיו ממונים על צריף או מבנה מגורים, אחד או יותר, של אסירים. מפקד הצריף היה התפקיד הנמוך ביותר שבאחריות האס.אס במחנה. על פלוגות העבודה היו ממונים אנשי אס.אס, שכונו (Kommandofuhrer).

המבנה של האסירים הממונים התחלק לשלוש קבוצות, בראש המערכת עמד "זקן המחנה" (Lageralteste), שהיה בעל השפעה על האווירה הפנימית במחנה. מתחתיו היה "רשם המחנה" (Lagerschreiber), שהיה אחראי על מצבת האסירים. בעל תפקיד מרכזי נוסף היה הממונה על שירות העבודה (Arbeitsdienst), שהיה יכול להעביר אסירים ממקום עבודה אחד לשני. בתוך המחנה היו "ראשי צריפים" (Blockalteste), שהיו אחראים על האסירים ביחידת מגורים, אליו היה כפוף "רשם הצריף" (Blockschreiber), שהיה אחראי על מצבת האסירים בצריף. בכל צריף היו עוזרים, שהיו אחראים על חלקי צריף שונים ותפקידם היה לדאוג לניקיון הצריף, לסידור הדרגשים לחלוקת מזון ולמשמעת (Stubendienste).

⁴ ישראל גוטמן, הקבוצות הלאומיות השונות במחנות ומעמד האסירים בעלי-התפקידים, בתוך מחנות הריכוז הנאציים, עמ' 120

⁵ שם, עמ' 126

קבוצת ממלאי תפקידים מבין האסירים הייתה מורכבת מבעלי תפקידים, שהיו אחראים על פלוגות העבודה. בראש פלוגת העבודה עמד הקאפו (Kapo), ולצידו אחראים על קבוצות עבודה משניות (Vorarbeiter), כאשר קבוצת העבודה הייתה גדולה, עמד בראשה "אוברקאפו" (Oberkapo). בנוסף לקאפוס הרגילים היו גם "תת-קאפוס" (Unterkapos).

בקבוצה השלישית של בעלי תפקידים מבין האסירים נמנו האסירים המיוחסים ה"פרומיננטה" שהיו אחראים בחדרי החולים, במשרדי המחנה השונים, במטבח ובמקומות עבודה מועדפים.

במחנות היה ערב רב של אסירים. באופן טבעי התפתחו ביניהם מתחים, שעיקרם מתחים בין: אסירים פוליטיים לאסירים פוליטיים, בין אסירים ותיקים לאסירים חדשים, בין אסירים מרקע לאומי או רקע דתי שונה.

לתפקידים הבכירים בהירארכיה של האסירים נתמנו, בדרך כלל, אסירים גרמנים ארים. כברירת מחדל מונו אסירים בני לאומים אחרים. במחנות רבים לא היו כלל יהודים בעלי תפקידים. במחנות שבהם מונו יהודים למלא תפקידים היו אלו בדרך כלל תפקידים זוטרים, כמו ראש צריף או ראש פלוגת עבודה, שהורכבו מאסירים יהודים.

היהודים במחנות הריכוז בגרמניה עד למלחמת העולם השנייה

עד שנת 1938 נעצרו יהודים על סמך האשמות פוליטיות שונות, שחלקן היו מבוססות ובחלקן לא. בכל המחנות, למעט דכאו, לא הופרדו האסירים היהודים מהאסירים הלא יהודים. כמו שנאמר, בדכאו בודדו היהודים יחד עם מספר אסירים קומוניסטים וסוציאל דמוקרטים, שהיו בעבר בעלי השפעה.

האסירים היהודים התחלקו למספר קובצות:

אסירים פוליטיים - בעיקר קומוניסטים וסוציאל דמוקרטים, שהיו פעילים במפלגות קודם עלייתו של היטלר לשלטון. קשה היה מצבם של היהודים, שמילאו תפקידי מפתח במפלגות הנ"ל. בין האסירים היהודים היו גם אינטלקטואלים, סופרים, עיתונאים, עורכי דין ופקידים בכירים.

יהודים שהאשמו ב"קלון הגזע" - גברים יהודים, שקיימו יחסי מין עם נשים אריות.

יהודים שהשתייכו ל"יסודות א-סוציאליים" - מרביתם מחוסרי עבודה, שאיבדו את מקום עבודתם עקב החוקים האנטי-יהודים.

מהגרים חוזרים - יהודים גרמנים, ששבו לגרמניה מסיבות שונות ונשלחו למחנות הריכוז כדי לעבור תהליך של "למידה מחדש"

בעקבות "ליל הבדולח" נעצרו כ-30 אלף יהודים. רובם נכלאו בבוכנוואלד (10,500), בזקסנהאוזן (6,000) ובדכאו (11,000). אסירים, שמשפחותיהם הצליחו לדאוג להם לסידורי הגירה, שוחררו מהמחנות לאחר זמן קצר.

דכאו

כללי

מחנה הריכוז דכאו הוא מחנה הריכוז הראשון, שהוקם על אדמת גרמניה לאחר עלייתו של היטלר לשלטון. המניע להקמת המחנה היה שריפת הרייכסטאג ב-27.2.1933. תחת חוקי החרום מונה הימלר למפקד משטרת מינכן והוא היה זה שהנחה להקים את המחנה. המחנה הוקם באתר של מפעל חימוש נטוש מתקופת מלחמת העולם הראשונה. המפעל שכן בסמוך לעיר דכאו שנמצאת 16 ק"מ צפון מערבית למינכן. המחנה הוקם על ידי הילמר וקרלה. בחודש יוני, שלושה חודשים לאחר פתיחת המחנה, פתחה הפרקליטות של מינכן בחקירה פלילית נגד וקרלה עקב סידרת רציחות של אסירים במחנה. הימלר ביקש לעכב את החקירה והחליט לפטר את וקרלה ולמנות תחתיו את תיאודור אייקה.

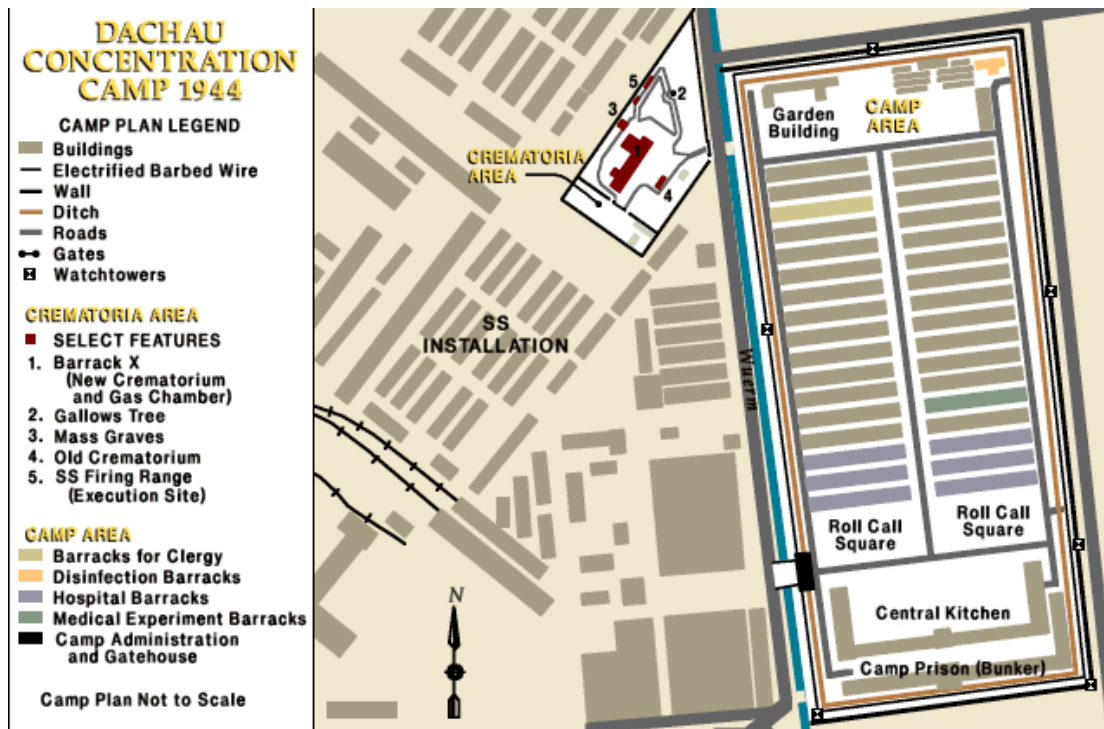
ראשוני האסירים הגיעו לדכאו ב-22.3.1933. היו אלה 200 אסירים קומוניסטים, מקצתם חברי רייכסטאג. בתחילה הופקדה השמירה על המחנה בידי משטרת באוואריה, אולם כבר ב-11.4.1933 הועבר המחנה לידי רשויות האס.אס.

עד 1944 נכלאו בדכאו גברים מתנגדי משטר ובהם: קומוניסטים, סוציאל-דמוקרטים, חברי איגודי פועלים, אנשי דת, פושעים, צוענים, עדי יהוה, הומוסקסואלים, מרגלים, חברי מחתרות וכל מי שהיו תחת ההגדרה של מתנגדי משטר. יהודים, שהגיעו לדכאו עד 1938, הגיעו מתוקף היותם "מתנגדי משטר" ולא מתוקף יהדותם. על אף זאת הם נכלאו בנפרד משאר האסירים וטופלו בצורה נוקשה בהשוואה לשאר האסירים. החל מאמצע 1944 הגיעו לדכאו גם נשים.

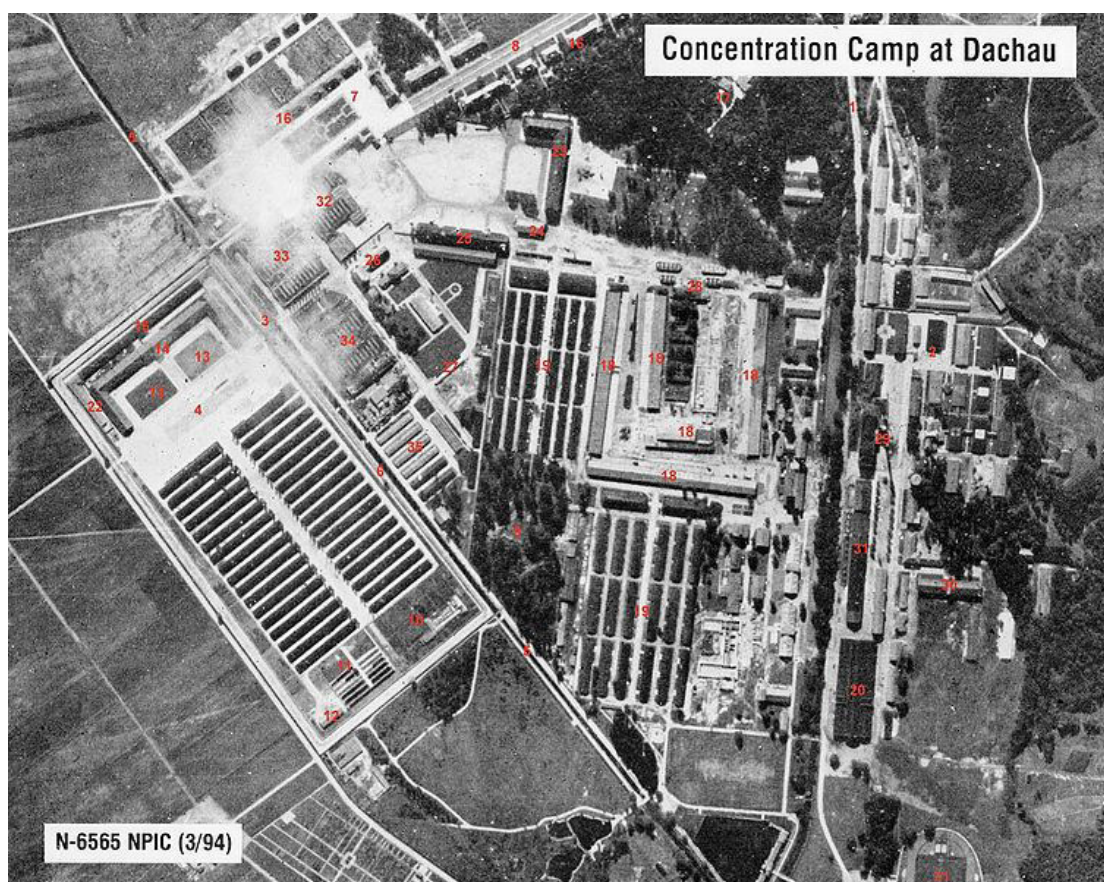
בתחילת 1937 נבנה מחנה דכאו במתכונתו הסופית, בניית המחנה הושלמה באוגוסט 1938.

מבנה המחנה

המחנה הכיל 34 צריפים, 17 צריפים בשני טורים. בחזית המחנה עמד "בית המשק". בנין זה שימש כמטבח, מחסן בגדים, מכבסה, חדרי מלאכה ומנהלה. בחזית הבניין נראתה הכתובת "קיימת דרך אל החופש", שאבני היסוד המציינות אותן הן: צייתנות, כנות, ניקיון, פיכחות, שקדנות, סדר, רצון, הקרבה, יושר ואהבת המולדת.

מפת מחנה הריכוז דכאו

צילום אוויר – מחנה הריכוז דכאו

שער הכניסה למחנה דכאו

המחנה היה מוקף בגדר חשמלית, חפירה וחומה עם שבעה מגדלי שמירה. המגדל הגדול, שצפה על רציף הרכבת, היה שער הכניסה למחנה ועל השער הייתה הכתובת "העבודה משחררת".⁶

מחוץ לגבולות המחנה הוקם מחנה אס.אס, שהיה בו בית ספר למנהיגות

ובית ספר לרפואה של האס.אס. בנוסף, מחוץ לגבולות המחנה היה קרמטוריום, שהוקם ב-1940. באפריל 1943 נפתח במקומו קרמטוריום חדש שנבנה ב-Baracke X, קרמטוריום שהכיל ארבעה תאי שריפה. במבנה הקרמטוריום היו ארבעה תאי גז. התאים היו מיועדים לחיטוי בגדי האסירים. חיטוי הבגדים בוצע באמצעות גז ציקלון B. מטווח, ששימש בין השאר לרצח שבויים סובייטים, היה ממוקם מחוץ למחנה ובנוסף חווה לניסויים חקלאיים.

בתחילת 1943 נבנו סביב מחנה דכאו 123 מחנות שלוחה, כ-30 גדולים והשאר קטנים יותר. הגרועים שבהם היו 11 מחנות, שנשאו את השם קאופרינג (Kaufering).

האסירים

במהלך 12 שנות קיום המחנה עברו דרכו 206,206 אסירים. מעריכים את מספר הנספים ב-31,951.

מ-1933 ועד 1939 היו רוב האסירים גרמנים, אוסטרים ומעט יהודים. מאז פרוץ המלחמה היו אסירים גרמנים מיעוט, בממוצע כ-3,000 אסירים. החל מפרוץ המלחמה היו האסירים הפולנים הקבוצה הגדולה והיא מנתה כ-9,200 איש. אחרי האסירים הפולנים היו כ-3,900 רוסים, 3,700 צרפתים, 3,200 יוגוסלבים, 2,100 יהודים, 1,500 צ'כים ועוד כ-1,000 אסירים מבלגיה, הונגריה, איטליה, אוסטריה ויוון.

⁶ "העבודה משחררת" הוא שם סיפרו של הבלשן והסופר לורנץ דפנבך (Lorenz Diefenbach 1883-1806), הספר פורסם ב-1873. כותרת הספר אומצה על ידי מוסדות גרמנים ואוסטרים. המשפט אומץ על ידי ממשלת ויימר ב-1928 כסלוגן לרצון הממשלה להתמודד עם האבטלה ולהרחיב את מעגל המשתתפים בעבודות ציבוריות. המפלגה הנאצית אימצה את המשפט עם עלייתה לשלטון ב-1933.

היהודים הראשונים, שנכלאו במחנה עקב יהדותם, היו 10,911 יהודים, שנעצרו במהלך אירועי "ליל הבדולח". רבים מהם שוחררו לאחר מספר שבועות לאחר שהם התחייבו לעזוב את גרמניה. החל מפברואר 1942 פונו האסירים היהודים במחנה דכאו, כמו היהודים בשאר מחנות הריכוז בגרמניה, למחנות ההשמדה בפולין.

בעקבות הפלישה לברה"מ נשלחו לדכאו שבויים סובייטים. על פי הנחיית היטלר נרצחו הקומיסרים שבהם מיד עם הגעתם למחנה.

ב-26.4.1945, שלושה ימים לפני שחרור המחנה, היו בו ובמחנות השלוחה 67,649 אסירים, 22.100 מהם יהודים, רובם במחנות השלוחה. לקראת נפילת המחנה בידי בעלות הברית העבירו הגרמנים כ-7,000 אסירים ממחנות השלוחה למחנה הראשי. כ-3,000 אסירים יהודים נלקחו ב"צעדת מוות" דרומה להרים כבני ערובה.

לאסירים היה מספר על הבגד ומשולש צבעוני שזיהה את סיווגו. בדכאו היו 16 קטגוריות שונות של אסירים. רוב האסירים היו אסירים פוליטיים והם נשאו משולש אדום. אסירים פליליים נשאו משולש ירוק.

קיר באנדרטת הזכרון במחנה הריכוז דכאו שנושא את התגיות שנשאו בני קבוצות אסירים שונות

בדכאו היה ריכוז של כמרים, 2,579 מהם פולנים קתוליים, 447 כמרים קתולים גרמנים ו-109 כמרים פרוטסטנטים, ביניהם הכומר הנס נימולר. הכמרים, בניגוד לשאר האסירים, לא אולצו לעבוד במחנה.

במחנה נכלאו פוליטיקאים בכירים מגרמניה ורחבי אירופה, מספר האסירים במעמד V.I.P היה 137.

החל מאמצע 1944 הגיעו אסירות למחנה דכאו. היו אלו נשים הונגריות, שנשלחו מאושוויץ-בירקנאו, ומיד עם הגיען נשלחו למחנות השלוחה של דכאו, שעסקו בייצור חימוש ומטוסים מתחת פני האדמה. באוגוסט 1944 נפתח בדכאו מחנה לנשים.

החיים במחנה

בשנים הראשונות תנאי החיים במחנה היו טובים, באופן יחסי. במהלך קליטת האסירים נלקחו מהם הבגדים והחפצים האישיים. אסירים, ששחררו לאחר תקופת מאסר, קיבלו חזרה את חפציהם האישיים. אסירים קיבלו מכתבים וחבילות מהבית ומהצלב האדום. במחנה הייתה קנטינה, הייתה ספריה של 15 אלף כותרים, אירועי תרבות ותזמורת, שניגנה ביציאה ובחזרה מהעבודה ובאירועים מיוחדים. אסירים שעבדו קיבלו מנות מזון גדולות יותר. בתמורה לעבודה האסירים קיבלו קופונים לרכישה בקנטינה. אסירים, שהגיעו עם כסף למחנה, הוחלף כספם בקופונים. המרת כסף לקופונים, שהיו בתוקף רק במחנה, נועדה למנוע בריחה מהמחנה.

בשנים הראשונות המחנה היה פתוח לביקור מבקרים. נציגים מרשות הכליאה האמריקאית ביקרו בו.

הקאפואים במחנה היו אסירים פליליים גרמנים. הנהלים והמשטר במחנה היו נוקשים, אולם יחד עם זאת הימלר הנחה להעניש שומרים או אנשי מנהלה, שהפרו את כללי המשמעת, נהגו בפראות או עינו אסירים. בקיץ 1943 הוקם במחנה, על פי הנחיית הימלר, בית זונות עבור האסירים. בית הזונות היה בבלוק 31 ועבדו בו זונות גרמניות מקצועיות. בין הזונות לא היו יהודיות וליהודים לא ניתנה האפשרות להשתמש בשרותי בית הזונות עקב חוקי הגזע.

במחנה היה בית חולים. רופאי בית החולים היו רופאים אסירים. במחנה התנהל "שוק שחור", שסחרו בו באמצעות סיגריות.

תיאודור אייקה

תיאודור אייקה, שהיה מפקדו השני של מחנה דכאו, נקרא "אבי מחנות הריכוז". אייקה היה זה, שקבע את החוקים והנהלים, ששימשו מאוחר יותר את שאר מחנות הריכוז. מתוקף מעמדו מונה אייקה במאי 1934 למפקד היחידה, שהייתה אחראית על הפיקוח על כל מחנות הריכוז.

תולדות חייו של תיאודור אייקה

אייקה נולד בשנת 1892 למשפחה מרובת ילדים בחבל אלזס. בשנת 1909 הוא הצטרף לצבא האימפריה הגרמנית, לחיל רגלים. במהלך מלחמת העולם הראשונה הוא שירת בתפקיד מנהל תשלומים. הוא פרש משרות צבאי ב-1919 בעקבות תבוסת גרמניה במלחמה. בשנת 1914 אייקה התחתן ונולדו לו שני ילדים, אחד מהם נהרג בקרב במלחמת העולם השנייה. בשנתו העשרים עבד אייקה במשטרה ובתחום הביטחון.

באוגוסט 1928 הצטרף אייקה לאס.אח ולמפלגה הנאצית. ביולי 1930 הוא עבר לאס.אס והתקדם

בתפקידי פיקוד. ב-1932 הוא פיקד על כוח של 1,000 אנשי אס.אס, מתוך 25 אלף. במרס 1932 אייקה נעצר בחשד לעבירה כנגד חומרי נפץ. הוא נשפט ונדון לשתי שנות מאסר אולם, על פי הנחיתו של הימלר, הוא ברח לאיטליה, שנתנה מקלט לפושעים נאצים. בפברואר 1933 חזר אייקה לגרמניה וביוני הוא מונה למפקד מחנה דכאו. במאי 1934 הוקמה באס.אס יחידה לפיקוח על מחנות הריכוז (IKL inspektion der konzentrationslager) וניהולה נמסר לאייקה. ביוני 1934, במסגרת "ליל הסכינים הארוכות", היה זה אייקה שנתן הוראה לירות בארנסט רהם, מפקד האס.אח. במרס 1936 מונה אייקה למפקד יחידת "גולגולת המת". ביוני 1938 צורף אייקה כרייכספיהרר למטהו של הימלר וקודם לדרגת גרופפיהרר. ב-1939 הוקמה דיוויזיית "גולגולת המת", שהורכבה משומרי מחנות הריכוז ואייקה מונה לפקד עליה.

ב-26 בפברואר 1943, במסגרת פעולת הדיוויזיה בחזית באוקראינה, יצא אייקה לטיסת סיור, המטוס הופל ואייקה מצא את מותו.

"שיטת דכאו"

מחנות הריכוז בתחילתם היו שונים זה מזה. האסירים היו נתונים לחסדיהם של השומרים ולשרירות ליבם. לא הייתה שיטה אחידה לניהול המחנות או מערכת ענישה מוסכמת. אייקה פיתח שיטת ניהול וענישה בדכאו, שאומצה בהמשך בשאר מחנות הריכוז. זו הייתה "שיטת דכאו".

עקרונות מרכזיים של שיטת דכאו :

1. שומרים, שירו באסירים נמלטים, נהנו מחסינות משפטית.
2. השומרים היו מחויבים בדיווח על כל עבירה של אסיר.
3. הוגדרו סוגים שונים של עונשים. הענישה הוגבלה לעונשים המוגדרים בספר.
4. ניהול המחנה - בראש המחנה עמד מפקד, שהיה אחראי לביטחון בו. תחת המפקד פעל מטה.
5. יחידת המשמר הייתה מאורגנת בנפרד. מספר פלוגות המשמר נגזר מגודלו של המחנה.

ייחודיות המחנה

מחנה דכאו, מעצם ראשוניותו, הפך להיות הסמן הימני של מחנות הריכוז. באופן טבעי הוקם בו מחנה לאימון אנשי אס.אס, אשר בין בוגריו היו אדולף אייכמן ורודולף הס, שהיה מאוחר יותר מקימו של מחנה הריכוז אושוויץ.

ניסויים רפואיים

דכאו היה מרכז לניסויים רפואיים. במסגרת הניסויים הרפואיים בוצעו בהנחיית הימלר, ניסויי דה-קומפרסיה בתא לחץ עבור הלופטואפה, חיל האוויר הגרמני, ע"י ד"ר זיגמונד ראשר (Sigmund Rascher). הניסויים בוצעו על כ-200 אסירים, מהם 40 שבויים סובייטים. על פי עדותו של האח ולטר נף, שהעיד במשפטי הרופאים בנירנברג, 70-80 אסירים מצאו את מותם במהלך הניסויים.

אסיר באמבטיית מי קרח, במהלך ניסוי בהיפותרמיה

באוגוסט 1942 החלו ניסויי שרידות במים בטמפרטורות משתנות וניסויי היפותרמיה לטובת חיל האוויר וחיל הים הגרמני. במסגרת המלחמה במגפת המלריה והשחפת, בוצעו על ידי פרופ' קלאוס שילינג ניסויים על 1,200 כמרים. במהלך הניסוי הועברה המחלה לאסירים באמצעות יתושים

או הזרקת נגיפי מלריה. כ-300-400 אסירים נפטרו, במהלך ולאחר תום הניסויים, ממלריה או מגפות אחרות, עקב חולשה גופנית. אסירים שמשו "כשפני ניסיון" לבדיקה ואישור של תרופות חדשות.

סופו של המחנה

בחודשים האחרונים, לפני כניעת גרמניה, הייתה תפוסת המחנה, שנועד במקור לקלוט 5,000 אסירים, גבוהה מאד. במחנה פרצה מגפת טיפוס. מספר הנפטרים בארבעת החודשים האחרונים היה 13,158 נפש. מספר הנפטרים במחנה דכאו בחמשת החודשים של שנת 1945 הייתה כחצי ממספר הנספים בכל 12 שנות קיומו. ב-26.4.1945, שלושה ימים לפני שחרור המחנה, היו בו 30,442 אסירים, בהם אסירים שפנו מאושוויץ. באותו יום נשלחו 6887 אסירים, חציים יהודים וחציים שבויים סובייטים, "בצעדת מוות" לדרום טירול. באותו יום במחנות השלוחה של דכאו 37,223 אסירים, רובם יהודים. לקראת הכניעה הועברו האסירים למחנה הראשי. כ-7,000 אסירים הגיעו ב-26 באפריל לדכאו.

The following is a summary of the fate of the German garrison at Dachau.

Shot on the spot	122
Killed by camp inmates	40
Machine gunned by "Birdeve"	12
Machine gunned	346
Total executed	520
Killed in combat	30
Escaped (temporarily)	10
TOTAL	560

Howard Buchner

מחנה דכאו שוחרר על ידי צבא ארה"ב ב-29 באפריל 1945. היה זה אחד המפגשים הראשונים של חיילים אמריקאים עם זוועות מחנות הריכוז. החיילים המשחררים נבעתו מהמראות. התוצאה הייתה רצח של כ-50 אנשי אס.אס, שכבר נכנעו. אירוע זה זכה לשם "טבח

דכאו". האמריקאים נתנו לאסירים נשק ואלו רצחו כ-40 שומרים מבין אנשי האס.אס.

על פי הנחיית אייזנהאואר נשלחו כל חיילי ארה"ב, שהיו באזור, לראות בעיניים את זוועות דכאו. הגופות נשארו במחנה עד ה-13 במאי כדי שכתבים ואנשי קונגרס יוכלו לצפות במראות. גרמנים מהעיר דכאו הובאו למחנה כדי לראות מה עוללו בני עמם. גופות האסירים הועברו על גבי עגלות דרך העיר דכאו ונקברו בקברי אחים בבית הקברות המקומי. לאחר פינוי המחנה הוא הפך להיות מחנה מעצר ל-30 אלף גרמנים. רובם שוחררו עד 1948.

40 מאנשי האס.אס, ששרתו במחנה דכאו, נשפטו על פשעים נגד האנושות. 36 מהם נידונו למוות, אך רק 28 הוצאו להורג בפועל.

ניתן להתרשם מתמונות שחרור מחנה דכאו, המוצגות בסרטון הבא :

<http://www.youtube.com/watch?v=eokJ-Zr6Rc>

זקסנהאוזן

כללי

כבר ב-1933 הוקם מחנה ריכוז מאולתר בעיר אורניינבורג (Oranienburg), שנמצאת כ-35 ק"מ צפון מזרחית לברלין. האס.אה השתלט על מפעל נטוש בעיר וכלא בו מתנגדי משטר פוליטיים. לאחר "ליל הסכינים הארוכות" ביוני 1934 הועבר המחנה לאחזקת האס.אס. (העיר אורניינבורג נודעה כעיר האס.אס. בעיר התגוררו בכירי הארגון) ב-13 ביולי 1934 חוסל המחנה.

מחנה זקסנהאוזן הוקם ברובע זקסנהאוזן שבעיר אורניינבורג ב-12.7.1936. הכוונה הייתה להקים אב טיפוס למחנה ריכוז מודרני בעל יכולת גידול והרחבה. מחנה זקסנהאוזן הפך להיות מרכז אימון לקציני אס.אס, שהיו מיועדים לתפקידים במחנות הריכוז. המחנה, שהיה מחנה לדוגמא, היווה, למעשה, עיר עצמאית: בעל שטחי מגורים, אזור תעשייה, בנייני מנהל, רשת דרכים, מפעלים יצרניים, גנים ועוד.

ב-1938 הוקמה לצידו של המחנה מנהלת הפיקוח של כלל מחנות הריכוז. המנהלת הידועה בשם "אורניינבורג" הייתה בראשותו של תיאודור אייקה.

זקסנהאוזן היה "בית היוצר" למפקדי אס.אס, שהועברו מאוחר יותר למחנות ההשמדה בפולין. בשנים 1938-1945 הפכו תשעה מתוך חמישה עשר קציני מחנה האסירים, למפקדי מחנות אחרים כמו: בוכנוולד, אושוויץ, מיידאנק ועוד.

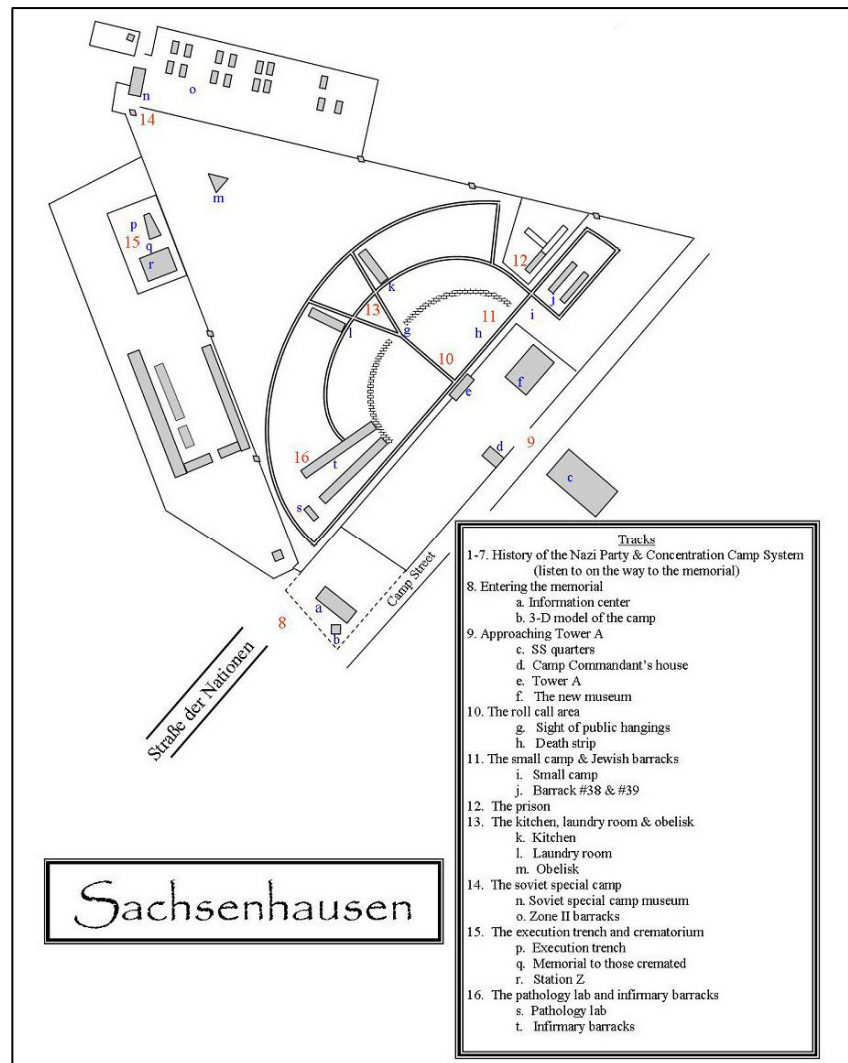
מבנה המחנה

מבנה המחנה היה של משולש שווה שוקים. הרעיון מאחורי המבנה המיוחד היה יעילות. אחת הדוגמאות לכך הייתה שליטה בנעשה באזור האסירים על ידי מכונת ירייה אחת, שמוקמה בגג מבנה הכניסה, שהיה בקודקוד המשולש.

בכניסה למחנה היה שלט שקידם את הבאים ועליו הכתובת "העבודה משחררת". מנהלת המחנה הייתה ממוקמת בבסיס המשולש, בחזית בנין המנהלה מגרש מסדרים בצורת חצי עיגול. סביב מגרש המסדרים עבר "המסלול לבדיקת נעלים"⁷ ונבנו, בחצי גורן, צריפי האסירים. בקודקוד המשולש היו מגורי האס.אס.

⁷ מפעלי ההנעלה של האס.אס הקימו מסלול כדי לבדוק את עמידות הנעלים של הצבא הגרמני והוואפן אס.אס. אסירים חויבו ללכת במסלול זה כשהם נושאים תרמילים מלאים בחול, כ-40 ק"מ ביום.

מפת מחנה הריכוז זקסנהאוזן

צילום אוויר - מחנה הריכוז זקסנהאוזן

הוצאות להורג בוצעו במתקן לרצח המוני, שהוסווה כמכשיר מדידה רפואי. מחדר סמוך היו יורים לראשו של האסיר. ניסוי ראשון נערך במאי 1942, כשהוצאו להורג 250 יהודים. באביב 1942 נבנה בניין ובו קרמטוריום עם ארבעה כבשני שריפה נפרדים, חדר מתים ומתקן לירי באסירים בבסיס הגולגולת. במרס 1943 הוקם במחנה תא גז וקרמטוריום. ידוע על הוצאות להורג בתא הגזים כבר בקיץ 1944 כדי לחסל אסירים תשושים.

כאמור בכניסה למחנה הוצב מגדל שמירה ששלט על כל המחנה. בפועל הוצבו מגדלי שמירה נוספים ליד גדר המחנה. המחנה הוקף בחומה בגובה שלושה מטר. בחלק הפנימי של המחנה ליד החומה הייתה גדר חשמלית ובסמוך אליה "חגורת מוות". אסיר, שהתקרב לחגורת המוות, נורה.

ב-1938 המחנה הורחב ונוסף לו אגף מלבני, שנקרא "המחנה הקטן". באזור זה היו שלושה בלוקים - "הבלוקים היהודיים" - מכיוון שבשנים 1938-1942 שכנו שם בעיקר אסירים יהודיים. אזור כליאה נוסף נבנה מחוץ לגבולות המחנה בחלקו הצפוני עבור אסירים, שהמשטר היה מעוניין לבודד.

במהלך השנים נבנו בסמוך למחנה זקסנהאוזן עוד 44 מחנות שלוחה.

האסירים

בשלב הראשון נכלאו במחנה אסירים פוליטים. בעקבות "ליל הבדולח" נכלאו בזקסנהאוזן כ-6,000 יהודים. מרביתם שוחררו לאחר מספר שבועות, לאחר שחויבו בתשלום קנס ונדרשו לחתום על התחייבות לעזוב את גרמניה. בספטמבר 1939 נכלאו בזקסנהאוזן כ-900 מיהודי ברלין. עם פרוץ המלחמה וכיבוש פולין נכלאו בו אלפי פולנים ובהם האליטה הפולנית, אנשי ממשל, אינטליגנציה, כמרים ועוד. בין החודשים אפריל ליוני 1941 נערכה במחנה סלקציה על ידי ד"ר פרידריך מנקה. אסירים חולים ותשושים נשלחו להשמדה בזוננשטין, שהיה אחד ממרכזי המתות החסד.

במחצית 1941 נכלאו במחנה 18 אלף שבויים סובייטים; 13 אלף מהם נרצחו בסמוך להגעתם. מרבית האסירים היהודים הועברו באוקטובר 1942 מזקסנהאוזן למחנות ההשמדה בפולין. באוגוסט 1944 הגיעו למחנה 3,500 פולנים מווארשה המורדת. בתחילת 1945 מנה המחנה כ-65 אלף אסירים, מהם 13 אלף אסירות.

במחנה זקסנהאוזן היו כלואים אישים מפורסמים כמו: נכדו של ביסמרק, הכומר מרטין נימולר, הרשל גרינשפן, קורט שושניג, קנצלר אוסטריה ערב ה"אנשלוס", פול רנו, ראש ממשלת צרפת ערב הכיבוש, התעשיין הגרמני פריץ טייסן, גורג אלזר, שניסה להתנקש בהיטלר בנובמבר 1939, מנהיג ארמיה קריובה הפולנית, בנו של סטאלין ועוד.

אסירי המחנה יצאו לעבוד מחוץ לתחומי המחנה ובמפעלים אזרחיים. כ-7,000 אסירים עבדו במפעלי "היינקל", שייצרו את המפציץ הגרמני HE-177. אסירים עבדו גם במפעלי חברת AEG.

על פי הערכה עברו דרך מחנה זקסנהאוזן כ-200 אלף איש, מהם מצאו את מותם כ-40 אלף. נמצאו שמות של כ-20 אלף. בין 40 אלף הנספים כלולים כ-18 אלף שבויים סובייטים, אשר רובם נרצחו בסמוך להגעתם ולא נרשמו ברישומי המחנה, ואסירים, שמצאו את מותם ב"צעדות המוות".

בספטמבר 1941 בוצעו ניסויי המתה ראשונים באמצעות משאית גז בזקסנהאוזן. קורבנות הניסוי היו שבויי מלחמה סובייטים. בניסויים לקחו חלק הכימאים ד"ר ולטר הס וד"ר תיאודור פרידריך ליידיג מהמכון לזיהוי פלילי.

ניסויים רפואיים

מספטמבר 1939 ועד אפריל 1945 נערכו בזקסנהאוזן ניסויים רפואיים שכללו, בין השאר, ניסויים בתחומים הבאים:

1. טיפול בפגיעות גז חרדל.
2. עיקור וסירוס כפויים למי שסווגו כמנוונים/פגומים גנטית וחברתית.
3. אפקטיביות תרופות נגד נמק ע"י תפירת חתיכות חלודות לזרוע או רגל של אסירים בריאים.
4. הדבקת 11 ילדים יהודיים, שהובאו במיוחד מאושוויץ, עם וירוס של דלקת כבד.

מבצע ברנהרד

המבצע נועד לערער את כלכלת בריטניה על ידי הדפסת שטרי כסף מזויפים והטלתם מעל בריטניה. בראש המבצע עמד מיור האס.אס ברנהרד קרוגר, שריכז בזקסנהאוזן צוות של 144 אסירים, רבים מהם יהודים בעלי ניסיון בדפוס.⁸ זויפו 8,965,080 שטרי כסף בסכום של 134,610,810 ל"ש.⁹ בפועל השטרות לא פוזרו מעל בריטניה. ב-1943 השתמשו הגרמנים בכסף המזויף בארצות הכבושות, על אדמות בעלות בריתם ובמדינות אויב על מנת לרכוש בשוק השחור זהב, אבנים יקרות ומטבעות זרים אחרים. לגרמנים הייתה גם כוונה לזייף דולרים אולם הם לא מימשו אותה.

בול מקורי

בול מזויף

באמצע 1943 הופיעו בגרמניה בולים גרמנים מזויפים, בתגובה, הנחה הימלר את קרוגר, לזייף בולים אנגליים ולהכניס בהם אלמנטים של תעמולה, לדוגמא: להחליף את הצלב שהיה כתר המלך האנגלי במגן דוד ועוד. הגרמנים הפיצו את הבולים המזויפים באמצעות ארבע תחנות שירות של המשרד להפצת זיופים: תחנה אחת הייתה ממונה על מרחב השפה האנגלית, תחנה שנייה הייתה ממונה על המרחב דובר הצרפתית, תחנה שלישית הייתה ממונה על שווייץ, ברה"מ והמזרח הקרוב והתחנה הרביעית על המדינות הסקנדינביות. מבצע זיוף הבולים זכה לשם "מבצע גלי מים".

סופו של המחנה

עם התקרבות כוחות הצבא האדום החלו הגרמנים בחיסול המחנה. בין ה-20-21 באפריל 1945 יצאו מזקסנהאוזן 33 אלף אסירים ב"צעדות מוות" לכיוון צפון. המחנה שוחרר על ידי הצבא האדום ב-22.4.1945. ביום השחרור נמצאו במחנה 3,000 אסירים ו-1,400 אסירות. הסובייטים הפכו את מחנה זקסנהאוזן למחנה מעצר. עד ל-1950 נעצרו בו כ-60 אלף עצירים, מהם נפטרו כ-12 אלף.

שישה עשר מאנשי האס.אס, ששרתו במחנה זקסנהאוזן, נשפטו. 14 נידונו למאסר עולם ושניים ל-15 שנות מאסר.

ניתן להתרשם מתמונות מחנה זקסנהאוזן בסרטון הבא:
<http://www.youtube.com/watch?v=ktSPtS6JRB4>

⁸ אדולף בורגר, הזייפנים, עמ' 228

⁹ שם, עמ' 236-237

בוכנוולד

כללי

בוכנוולד ומחנות השלוחה שלו היו מהגדולים במחנות הריכוז בגרמניה. תיאודור אייקה, המפקח על מחנות הריכוז, ביקש ב-3.6.1936 להעביר את מחנה הריכוז ליכטנבורג (Lichtenburg) לתורינגיה (Thuringia). המחנה הוקם באזור מיוער, על שיפוע של גבעה, במורד הצפוני של הר אטטרסברג, כ-8 ק"מ צפון מערבית מהעיר ויימר.

ב-15.7.1937 הגיעו 149 האסירים הראשונים מזקסנהאוזן למחנה החדש. בשלב זה שם המחנה היה אטטרסברג. השם עורר אי שביעות רצון בקרב שלטונות ויימר הואיל ואטטרסברג היה קשור ביצירתו וחיו של גיתה ולא היה נאה מבחינתם להעניק שם זה למחנה ריכוז. הימלר הבין למניעיהם התרבותיים של תושבי ויימר והנחה לשנות את שם המחנה ב-28.7.1937 לבוכנוולד. באותו חודש היו במחנה בוכנוולד כבר 1,000 אסירים. המחנה נבנה על ידי האסירים בקיץ 1937. האסירים אולצו לגרור עגלות עם מטענים כבדים ולשאת אבנים ממחצבה, שהייתה בסמוך. המטרה, בשלב זה, הייתה לשחוק את האסירים באמצעות עבודה. אלפי אסירים מתו בבוכנוולד בגין עבודה, עינויים והרעבה.

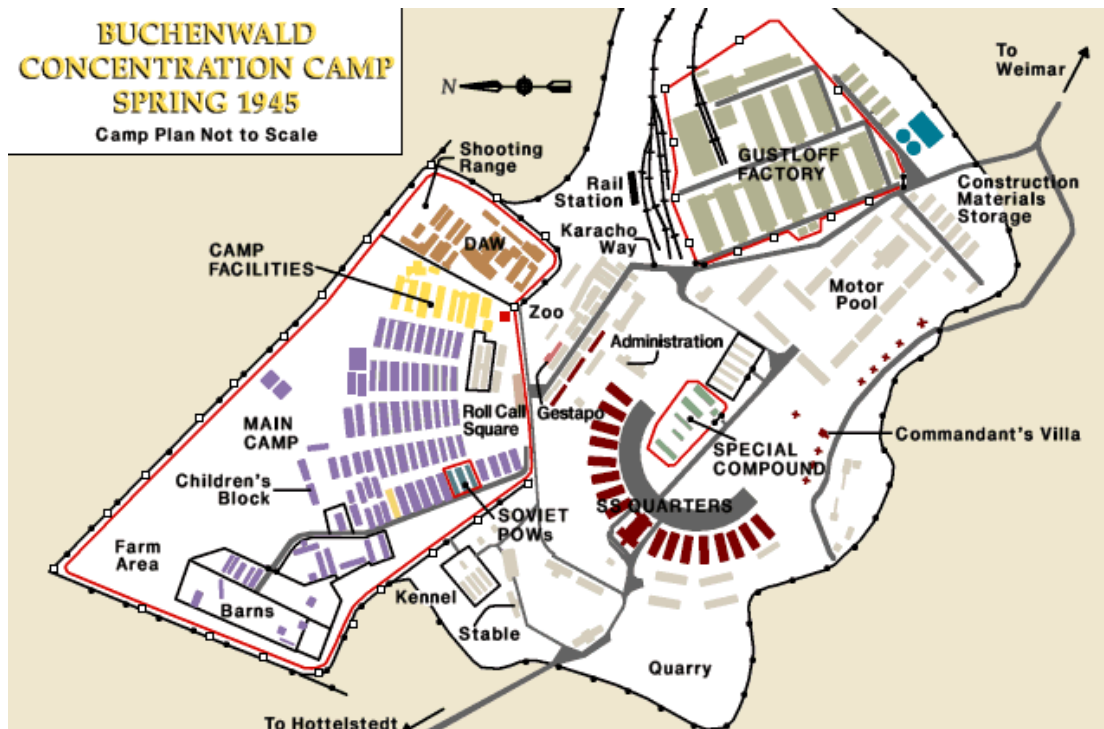
החל מפברואר 1942, כאשר בגרמניה היה ביקוש לכוח אדם, בדגש לתעשיית החימוש, נבנו 174 מחנות שלוחה, שהיו שייכים ארגונית לבוכנוולד. הללו נבנו באזור התחום בין דיסלדורף במערב ועד הפרוטקטורט של בוהמיה ומורביה במזרח.

מבנה המחנה וחיים בו

המחנה היה מחולק לשלושה אגפים: המחנה הגדול היה מיועד לאסירים ותיקים. "המחנה הקטן" נפתח בינואר 1943 והיה לרוב מקום בידוד והסגר לאסירים חדשים. במחנה זה התקיים מיון האסירים. אנשי האס.אס נמנעו מלהגיע למחנה הקטן מפחד מחלות מדבקות. האגף השלישי היה מחנה אוהלים, שהוקם כדי לקלוט אסירים פולנים, שהגיעו לאחר כיבוש פולין. אנשי האס.אס ומנהלת המחנה היו בחלק הדרומי של המחנה. את המחנה הקיפה גדר חשמלית ו-23 מגדלי שמירה. מגדל השמירה

הראשון היה הגדול ומתחתיו שער הכניסה למחנה. על צידו החיצוני של השער נקבעה הכתובת: **Recht oder unrecht, Mein Vaterland** (בצדקתה ובעוולתה-מולדתי היא) ובצידו הפנימי **"Jedem Das Seine"** (לכל אחד המגיע לו).

מפת מחנה הריכוז בוכנוולד

צילום אוויר - מחנה הריכוז בוכנוולד

הבונקר של המחנה, בו הוצאו אסירים להורג, היה בכניסה למחנה הראשי. בסוף 1939 נבנה במחנה קרמטוריום קטן, שהחל לפעול באמצע 1940 (עד להשלמתו נשרפו גופות האסירים בקרמטוריום של העיר ויימר). באוקטובר 1942 החל לפעול קרמטוריום חדש ובסמוך אליו חדרי חיטוי לבגדים. בשנים הראשונות נשלח אפר הנספים למשפחותיהם בכדים מיוחדים.¹⁰

המחנה כלל, בין השאר: אולם קולנוע, ספריה עם 13,811 כותרים, תזמורת, שהייתה מורכבת בעיקר מאסירים פוליטים ופליליים, בית זונות וקנטינה, שנבנתה ב-1943. מסתו 1943 היו לאסירים קופונים לרכישת מוצרים. אסירי המחנה חולקו לשתי קבוצות; קבוצה אחת הייתה זכאית לקבל ולשלוח מכתבים, בתנאי שהיו כתובים בגרמנית, וחבילות מהבית. עם קבוצה זו נמנו: אסירים גרמנים, אוסטרים, צ'כים, צרפתים והולנדים. מהקבוצה השנייה נמנעו זכויות דומות. עם קבוצה זו נמנו: יהודים, סובייטים, צוענים, ובשנים הראשונות גם פולנים. הקאפויים במחנה היו אסירים פליליים גרמנים. ב-1938 הנחה קוך, מפקדו השני של המחנה, להקים מחוץ לגדרותיו גן חיות לרווחת אנשי האס.אס.

התמותה במחנה הייתה רבה. מעת לעת בוצעו סלקציות. האסירים החלשים והתשושים נשלחו להשמדה במתקני ההשמדה בברנברג (Bernburg) כחלק ממבצע 14f13.¹¹ באופן שוטף היו מחסלים אסירים בבוכנוולד באמצעות זריקות פנול וירי בעורף.

האסירים

האסירים הראשונים היו אסירים פוליטיים, בעיקר אנשי השמאל האנטי-פאשיסטי מכל רחבי גרמניה. בנוסף, רוכזו במחנה: פושעים פליליים, צוענים, עדי יהוה, עריקים מהצבא הגרמני, א-סוציאליים. מאז הגעתם של האסירים הראשונים התנהל מאבק אכזרי בין הפושעים הפליליים לבין האסירים הפוליטיים על השליטה במחנה. ב-1942 הסתיים המאבק בניצחונם של האחרונים. ניצחון זה בא לידי ביטוי מאוחר יותר במאבק האסירים נגד האס.אס והקמת מחתרת עליה יורחב בהמשך.

¹⁰ עם שחרור המחנה והעברתו לידי הסובייטים מצאו האחרונים 1,286 כדים מלאים באפר נרצחים.

¹¹ בתחילת 1941, בתאום בין פילפ בולר, המוציא לפועל של תוכנית האוטונומיה והימלר, הוחלט להשתמש במקני ההשמדה של תוכנית האוטונומיה כדי להיפטר מעודפי האסירים במחנות הריכוז ובמיוחד מאסירים שלקו במחלות נפשיות וגופניות קשות. תוכנית זו זכתה לכינוי "תוכנית 14f13".

החל מסוף 1941 החלו מגיעים לבוכנוולד משלוחים של שבויים סובייטים מהחזית. שבויים אלו התקבלו באורוות הסוסים של המחנה ושם נרצחו. מדובר על כ-8,000 שבויים. במחנה היו בנוסף שבויי מלחמה ממדינות אירופה וארה"ב, לוחמי מחתרות ונציגי ממשלות, שנכבשו על ידי גרמניה. עד שלהי 1943 היה בוכנוולד מחנה לגברים. בתחילת 1944 הגיעו הנשים הראשונות למחנה.

אסירים יהודים

הקבוצה הראשונה של אסירים יהודים הובאה לבוכנוולד ביוני 1938. הקבוצה מנתה כ-500 איש, רובם מברלין וברסלאו. כ-150 יהודים מקבוצה זאת נספו כעבור חודשיים מתשישות ועינויים. אחדים איבדו את עצמם לדעת. באוגוסט 1938 הגיעו לבוכנוולד 2,200 יהודים מדכאו, רובם אנשי וינה.

לאחר "ליל הבדולח" הגיעו לבוכנוולד 9,845 יהודים. בלילה הראשון נטרפה דעתם של 68; עוד 187 נפטרו במהלך השבועות הבאים. בחורף 1938-1939 שוחררו 9,370 יהודים, שהתחייבו לעזוב את תחומי גרמניה.

עם פרוץ המלחמה בספטמבר 1939 הגיעו לבוכנוולד יהודים נוספים מאוסטריה וגרמניה, 500 יהודים מצ'כיה וראשוני היהודים מפולין. מקום הקליטה לאסירים אלו היה מחנה האוהלים, שהיה שייך ל"מחנה הקטן".

ב-17 באוקטובר 1943 נשלחו כל היהודים, למעט 204 בעלי מקצוע, לאושוויץ. לא עבר זמן רב ושוב הגיעו יהודים למחנה בטרנספורטים מפולין, צ'כיה והולנד. עבור רוב אותם יהודים היה בוכנוולד תחנת מעבר. כאן היו ממיינים אותם ומעבירים אותם למחנות השלוחה, שהיו קשורים אדמיניסטרטיבית למחנה המרכזי. במאי 1944 הגיעו לבוכנוולד כ-8,000 יהודים הונגרים; רובם נשלחו למחנות השלוחה שלו.

ילדי בוכנוולד. משמאל - הרב לאו

עם פינוי אושוויץ ב-18 בינואר 1945 הגיעו לבוכנוולד 7,350 אסירים יהודים ובהם כמה מאות ילדים ונערים. הילדים שוכנו בבלוק 66, שהיה ב"מחנה הקטן", רחוק מעיני הגרמנים, בזכות עובדה זאת ובזכות ההגנה של האסירים היהודים הבוגרים, שרדו רוב הילדים והגיעו ליום השחרור. בתחילת פברואר 1945 הגיעו עוד 7,800 אסירים יהודים מגרוס רוזן.

ניסויים רפואיים

בינואר 1942 החלו בביצוע ניסויים רפואיים בבוכנוולד. המטרה הייתה מציאת חיסון למגפת הטיפוס והכולירה. 145 אסירים זוהמו בנגיף טיפוס, חמישה מהם נפטרו. באוגוסט אותה שנה בוצעה סידרת ניסויים נוספת. באפריל 1943 החלה סידרת ניסויי טיפוס נוספת, חצי מהאסירים שהשתתפו בניסוי מצאו את מותם בייסורים.

ניסוי רפואי בבוכנוולד

מחתרות והתנגדות

כבר ב-1938 החלה להתארגן תנועת מחתרת קומוניסטית. מטרת המחתרת הייתה לשלב חברים בעמדות מפתח במחנה ולתמוך נפשית ומוראלית באסירים. עם פרוץ המלחמה והגעת אסירים מהמדינות הכבושות התפתחו במחנה מחתרות נוספות. ב-1943 הוקם הוועד הבין-לאומי המחתרתי כתנועת התנגדות כללית, שכללה גם יהודים. התנועה ביצעה פעולות חבלה במפעלי החימוש ועסקה בהברחת נשק ותחמושת למחנה. אחת ההזדמנויות להשגת נשק הייתה באוגוסט 1944, בעת הפצצת המחנה מהאוויר. אנשי המחתרת ניצלו את המהומה וגנבו כמות ניכרת של נשק, שהוחבא ברחבי המחנה.

עם החלטת הגרמנים לפנות את המחנה פעלו אנשי המחתרת לעכב את הפינוי ובכך תרמו להצלת רבים מהאסירים. רגע לפני שחרור המחנה השתלטה קבוצת אסירים חמושים עליו, חיסלה את שומרים, פרצה את הגדרות והניפה דגל לבן. הפיקוד על המחנה עבר לידי הוועד הבינלאומי של המחתרת.

החודשים האחרונים והשחרור

בין ה-22 בינואר ל-5 בפברואר 1945 הגיעו לבוכנוולד 7,350 אסירים יהודים מאושוויץ ועוד 7,800 אסירים יהודים מגרוס רוזן. בפברואר 1945 מנו מחנות בוכנוולד 112 אלף אסירים, מהם 25 אלף נשים. בין ה-7-10 באפריל התחילו הגרמנים לפנות את מחנות בוכנוולד. "צעדות מוות" התחילו לעזוב לכיוון מחנות דכאו, פלוסנבורג וטרזינשטט. מעריכים את מספר הנספים ב"צעדות המוות" בין 12-15 אלף. ב-11 באפריל שוחרר המחנה על ידי צבא ארה"ב. ביום השחרור היו במחנה 21 אלף אסירים, בהם כ-4,000 יהודים וכ-1,000 ילדים ונערים.

על פי הנחיות המפקד האמריקאי הובאו 1,000 מתושבי ויימר כדי לצפות בזוועות המשטר הנאצי. בחודש אוגוסט 1945 נמסר המחנה לצבא האדום.

בין יולי 1937 לאפריל 1945 עברו דרך מחנות בוכנוולד כ-250 אלף אסירים מ-30 מדינות. מספר הנספים מוערך ב-56 אלף, מהם 34,375 אסירים רשומים ושבוים סובייטים, שנורו ולא נרשמו ברישומי המחנה. כ-11 אלף יהודים היו בין הנספים בבוכנוולד.

ב-1947 נשפטו 31 מאנשי סגל המחנה בבית משפט אמריקני. שני נאשמים נידונו למוות וארבעה למאסר עולם.

ניתן להתרשם מתמונות שחרור מחנה בוכנוולד, המוצגות בסרטון הבא :

<http://www.youtube.com/watch?v=57OpP0Xbq E>

רוונסבריק

כללי

רוונסבריק, מחנה ריכוז לנשים, הוקם ליד עיירה בשם רוונסבריק, בצפון גרמניה כ-90 ק"מ צפונית לברלין. המחנה הוקם ליד אגם Schwedt באזור בעל נוף פסטורלי. בניית המחנה החלה בנובמבר 1938 על ידי 500 אסירים, שהגיעו ממחנה זקסנהאוזן. המחנה נפתח באופן רשמי ב-15.5.1939 וב-18.5.1939 הגיעו אליו 867 נשים, 860 גרמניות ו-7 אוסטטריות, ממחנה הריכוז ליכטנבורג (Lichtenburg) שבסקסוניה. יחד עם האסירות הגיע מפקד המחנה, מקס קגל, שפיקד עליו עד קיץ 1942, החליף אותו פריץ זורן, שפיקד על המחנה עד לשחרורו בסוף אפריל 1945. על פי מסמכי האס.אס נועד מחנה רוונסבריק ל-3,000 אסירות.

ייעודו המקורי של המחנה היה כליאתן והענשתן של אסירות, שהיו מעורבות בפעילות פוליטית בעת הכנותיה של גרמניה למלחמה, תוך ניצולן כעובדות כפיה. לאחר פרוץ המלחמה הגיעו למחנה, מידי יום ביומו, משלוחי נשים מארצות הכיבוש הנאצי.

מבנה המחנה

במחנה היו 18 צריפים, מהם 12 שימשו למגורי האסירות. שאר ששת הצריפים: שניים שימשו כבתי חולים, שניים היו צריפי הלבשה, צריף אחד היה צריף עונשין וצריף נוסף שימש כבית סוהר עד לבניית בית סוהר יעודי מאוחר יותר.

בכל צריף מגורים היו שירותים ומקלחת. המחנה היה מוקף בחומת בטון וגדר חשמלית. המחנה הורחב ארבע פעמים במשך המלחמה כדי לקלוט את אלפי האסירות, שהגיעו אליו במהלך שנות המלחמה. ליד המחנה הוקם בתחילת 1942 מחנה לאימון נשות אס.אס, כ-3,500 נשים עברו בו הכשרה ומשם הועברו לשרת בשאר מחנות הריכוז.

באפריל 1943 נבנה במחנה קרמטוריום. עד אז נשרפו הגופות בקרמטוריום בפירטנברג הכפר הסמוך. בנובמבר 1944 הוקם במחנה, על פי הנחיות של הימלר, תא גז, שהופעל בתחילת פברואר 1945.

מנהלת המחנה התחלקה לחמש מחלקות: משרד המחנה, המחלקה הפוליטית, מחנה ל"מעצרי חסות", מנהלה ורופא המחנה. נוסף על הצוות הניהולי שרתו במחנה נשים, חברות אס.אס ונשים, חברות בארגון "נשים אזרחיות בשרות האס.אס".

באפריל 1941 הוקם בסמוך למחנה הנשים מחנה קטן לגברים, שהיה אחד ממחנות המשנה של זקסנהאוזן. עד סוף קיומו עברו בו כ-20 אלף גברים, מהם כ-16% יהודים.

בשנים 1941-1942 הוקם במרחק של כשני ק"מ מרוונסבריק מחנה אוקרמרק, שהתקרא מחנה נוער. מחנה זה היה כפוף למחנה הראשי. לאחר בניית הצריפים הראשונים הוכנסו אליו נערות צעירות, אשר לפי קריטריונים נאצים לא התאימו לדימוי של נערות גרמניות ראויות. הן סווגו כפושעות פליליות או נרדפו בשל היותן "א-סוציאליות". מאז פתיחת המחנה ועד שנת 1945 הוחזקו כאלף נערות במעצר בתנאים בלתי אנושיים. בין דצמבר 1944 לינואר 1945 פונו חלק מהצעירות מאוקרמרק והמקום שימש כמחנה מיון מטעם רוונסבריק.

במהלך השנים נבנו לרוונסבריק 32 מחנות שלוחה, שהתפרסו על שטח נרחב בין אוסטריה בדרום ועד הים הבלטי בצפון.

האסירות

כאמור, האסירות הראשונות היו אסירות גרמניות ואוסטריות. ב-29.5.1939 הגיעו למחנה 400 צועניות מאוסטריה. בספטמבר 1939, לאחר כיבוש פולין, החלו להגיע לרוונסבריק אסירות פולניות. במהלך קיום המחנה נקלטו בו אסירות מ-30 מדינות. מכיוון שמסמכי המחנה נשרפו על ידי הגרמנים ערב הפינוי, במרס 1945, יש קושי לקבוע בוודאות את מספר האסירות, שעברו דרכו. הוא מוערך ב-132 אלף.¹² מספר הנספים מוערך בין 30-40 אלף.

קבוצת האסירות הגדולה ביותר הייתה אסירות מפולין. 25% מכלל האסירות היו פולניות, 20% גרמניות, 19% רוסיות ואוקראיניות, 15% יהודיות, 7% צרפתיות, 5.5% צועניות ו-8.5% אחרות. על פי אחד מהמסמכים הגרמנים, שהוסתרו על ידי אסירה, חברת מחתרת פולניה, 83.54% מהאסירות הוגדרו כאסירות פוליטיות, 12.35% הוגדרו א-סוציאליות, 2.02% פושעות פליליות, ו-1.11% עדי יהוה. לרוונסבריק הגיעו במהלך השנים אסירות עם ילדים ובמחנה עצמו נולדו תינוקות.

¹² רושל ג. סידל, הנשים היהודיות במחנה הריכוז רוונסבריק, עמ' 19

האסירות הועסקו בפרויקטים חקלאיים ובתעשייה, בעיקר בתעשיית החימוש. בקרבת רוונסבריק בנה האס.אס מפעלי טכסטיל, שייצרו בגדים עבור האס.אס, מעילי פרווה עבור הואפן אס.אס ובגדי אסירים. בנוסף, נבנו מפעלים לרכיבים אלקטרוניים. המעסיקים הגדולים ביותר היו חברות: סימנס, AEG, ודיימלר-בנץ.

כנראה שבשנת 1943 הנחה הימלר על הקמת בתי זונות במחנות הריכוז. מרוונסבריק נשלחו לכל המחנות קבוצות של 18-24 אסירות, ש"התנדבו" למשימה תמורת הבטחה לתנאים משופרים ושחרור בתום שישה חודשים.

ניסויים רפואיים

בקיץ 1942 החלו לבצע ניסויים ברוונסבריק. פרופ' קארל גבהרט ביצע ניסוי בסולפונמידים לריפוי פצעים מוגלתיים והשתלת עצמות על 74 אסירות, רובן פולניות, חברות מחתרת. פרופ' קלאוברג ביצע בתחילת 1945 ניסויי עיקור על 35 אסירות, רובן צועניות.

פרופסור קארל גבהרט

תמותה והשמדה

על פי עדות ניצולת המחנה במהלך השנתיים הראשונות לקיומו הוא היה מאורגן ומסודר, למרות שעבודות כפייה אכזריות ועינויים היו דברים שבשגרה. הנשים היו לבושות לבוש נקי אחיד. עם הזמן, תנאי החיים התדרדרו והתמותה בין האסירות גברה. גורמי התמותה: שחיקה בעבודה, רעב, תנאי תברואה שגרמו למגפות. מעת לעת בוצעו במחנה סלקציות. בשלב הראשון חוסלו האסירות באמצעות ירי בעורף. היו אסירות, שנרצחו באמצעות זריקות פנול. החל מתחילת 1942 נשלחו אסירות להשמדה במסגרת מבצע 14f13 במתקן ההשמדה של מבצע אותוניה, שהיה בברנברג (Bernberg). באביב 1942 נשלחו לברנברג 1,600 נשים ו-300 גברים, כחצי מהם יהודים. בין סוף 1942 ועד 1944 נשלחו 60 משלוחים של אסירים למרכז ההרג ב-Hartheim שליד לינץ באוסטריה. בכל משלוח 60-1000 אסירים ואסירות.

בין 1942-1943 נשלחו האסירות היהודיות מרוונסבריק להשמדה באושוויץ.

כאמור, בנובמבר 1944 נבנה תא גזים. אסירים ממחנה הגברים, בסמוך לרוונסבריק, החלו בבניית תא גזים במבנה עץ מחוץ לחומות המחנה, ליד המשרפה. האסירות הראשונות הומתו בו כנראה בינואר 1945.

אנשי האס.אס ניסו להטיל איפול על ההשמדה בגז בתואנה, שהטרנספורטים מיועדים למחנה שלא היה קיים, מחנה "מיטוורדה לטיפול וטיפוח", אולם עד מהרה החלו האסירות לחשווד, כי יעד הטרנספורטים אינו אלא תא גזים, שבקרבת מקום, מכיוון שהמשאיות שהובילו את האסירות חזרו ריקות כעבור זמן קצר. אימות על קיום תא הגז הגיע מאישה צ'כית, שעבדה בשטח אחסון בגדים וגילתה אותו במקרה. העבודה הקשורה להשמדה ושריפת הגופות הוטלה על 11 גברים ממחנה הגברים והיא נמשכה עד אפריל 1945.

נשים ברוונסבריק

Bundesarchiv, Bild 183-1085-0417-15
Foto: o. Ang. | 1939/1945 ca.

עבודות כפיה של אסירות ברוונסבריק

יוהנס שוורצהובר, רס"ן באס.אס, הודה במשפט פושעי מלחמה שהתקיים בהמבורג לאחר סיום המלחמה, כי הוא נכח באירוע של המתה בגז: "מאה וחמישים נשים הוכנסו לתא הגזים בעת ובעונה אחת. (רב סמל) מול פקד על הנשים לפשוט את בגדיהן כדי שניתן יהיה להדביר את הכינים. לאחר מכן, הן הובלו לתא והדלת ננעלה. מישהו, אחד האסירים, טיפס לגג והשליך מיכל גז לתוך התא ומיד סגר את הפתח. אפשר היה לשמוע אנחות וזעקות שבקעו מהתא. כעבור שתיים-שלוש דקות השתררה דממה. אינני יודע אם הנשים התעלפו או מתו, כי לא נכחתי בעת פינוי מתא הגזים." ברנהרד שטרבל, היסטוריון מחנה רוונסבריק, טוען, כי מרבית הנשים שהומתו בגז היו הונגריות; רובן ככולן יהודיות וכן פולניות (לאחר התקוממות וארשה) ורוסיות. מספר הנשים שנרצחו בתא הגזים מוערך ב- 6,000-5,000.¹³

סופו של המחנה

כשתבוסת גרמניה הייתה רק עניין של זמן שכנע הרוזן פולקה ברנדוט, סגן נשיא הצלב האדום השבדי, את הימלר לשחרר אסירות ממחנה רוונסבריק ומחנות ריכוז נוספים ולשלוח אותם לשבדיה. בשלב הראשון דובר על שחרור אסירים סקנדינבים, אספקת חבילות מזון וקבלת האחריות על מחנות רוונסבריק וזקסנהאוזן. החל מ-5.3.1945 שוחררו מרוונסבריק אסירות מצרפת, פולין ומדינות בלוקס באמצעות 12 אוטובוסים לבנים. ברנדוט ביקש גם לשחרר אסירות יהודיות, בין התאריכים 22-27 באפריל 1945 שוחררו 7,500 אסירות, מהן כאלף יהודיות.

בלילה בין ה-27 ל-28 באפריל 1945 החלו הגרמנים לפנות כ-24,500 אסירות ואסירים ב"צעדות מוות" למקלנבורג (Mecklenburg). המחנה שוחרר על ידי הצבא האדום ב-30 באפריל 1945, בעת השחרור נמצאו במחנה 3,500 נשים ו-300 גברים.

משפטי רוונסבריק נערכו בהמבורג, שהייתה שטח כיבוש בריטי. רוב הנשפטים היו מצוות הרופאים והאחיות, שלקחו חלק בניסויים הרפואיים שנערכו במחנה. שתיים מנשות האס.אס נידונו למוות בתליה.

זוכרים את רוונסבריק – בסרטון הבא:

<http://www.youtube.com/watch?v=eyo2f10yJrY>

¹³ שם, עמ' 16-17

סיכום

במערכת הבחירות האחרונה לפני עלייתו של היטלר לשלטון ב-6 בנובמבר 1932 קיבלה המפלגה הנאציונל-סוציאליסטית 33.1% מקולות הבוחרים, המפלגה הסוציאל דמוקרטית 20.4% והמפלגה הקומוניסטית 16.9%. ב-5 במרס 1933, קצת יותר מחודש לאחר מינויו של היטלר למשרת קנצלר גרמניה, לאחר שריפת הרייכסטאג ורדיפת הקומוניסטים, נערכו בחירות נוספות. הפעם קיבלה המפלגה הנאציונל-סוציאליסטית 43.7% מקולות הבוחרים, המפלגה הסוציאל דמוקרטית קיבלה 18.2%, והמפלגה הקומוניסטית 12.2%. **הנתונים מצביעים על העובדה, שגם לאחר עלייתו של היטלר לשלטון לא היה קונצנזוס בקרב ציבור הבוחרים לגבי מנהיגותו והזדהות עם רעיונות המפלגה הנאציונל-סוציאליסטית.**

הקמת מחנות הריכוז בגרמניה, מיד לאחר עלייתו של היטלר לשלטון, נועדה לרדוף ולמגר מתנגדים פוליטיים כדי לייצב ולבסס את שלטונו של היטלר. משטר החיים במחנות נועד לאותת לשאר אזרחי גרמניה, כי כדאי להם "להתיישר" עם המשטר החדש, מי שלא ימהר לעשות זאת ימצא את עצמו מאחורי גדרות המחנה. בין השנים 1933-1939 היו במחנות הריכוז 165-170 אלף גרמנים, רובם לא היו יהודים. בין האסירים היו: קומוניסטים, סוציאל-דמוקרטים, אנשי דת, מובטלים, הומוסקסואלים, עדי יהוה, א-סוציאליים ואנשי עולם תחתון. רבים מהאסירים לא חזרו ממחנות הריכוז או חזרו כשבר כלי.

מחנות הריכוז היוו "בית ספר" להכשרת אנשי אס.אס, שם הם למדו כיצד יש לטפל **בגרמנים**, שאינם "שוחים" עם הזרם הכללי, או באנשים שנתפסו על ידי המשטר החדש כנחותים.

בין 1933-1939 עוקרו בגרמניה 200-350 אלף גרמנים, שענו לקטגוריה של: "ממזרי ארץ הריינוס" (ילדי כיבוש, בני חיילים צבעוניים של צבאות הכיבוש אחרי מלחמת העולם הראשונה), חולים תורשתיים ופושעים מקצועיים.

בספטמבר 1939, עם פרוץ המלחמה, התחיל שלב חדש, "טיפול מיוחד" בכל מי שנמצא לא ראוי לחיות מבחינה גופנית או נפשית בחברה הארית הגרמנית - תוכנית האוטוניה. למעלה מ-70 אלף גרמנים נרצחו במתקני השמדה מיוחדים, בתאי גז, כשעל המבצע מנצחים רופאים ואנשי אס.אס. לחץ מצד הציבור והכנסייה אילץ את היטלר לעצור את תוכנית האוטוניה באוגוסט 1941.

כבר בתחילת 1941, בתאום בין רייכסליטר פילפ בולר, עליו הטיל היטלר להוציא לפועל את תוכנית אותנוזיה, והימלר הוחלט להשתמש במתקני ההשמדה של תוכנית אותנוזיה כדי להיפטר מעודפי אסירים ממחנות הריכוז, במיוחד אסירים שלקו במחלות נפשיות וגופניות קשות. תוכנית זו זכתה לכינוי "תוכנית 14f13". פסיכיאטרים שהועסקו בתוכנית אותנוזיה ביקרו במחנות, ביצעו מיון ושלחו, תוך שימוש בהונאה, אסירים להשמדה במתקני האותנוזיה. המחנות שבתחילה נכלאו בהם אויבי המשטר הפכו להיות תחנות מיון בדרך לאתרי רצח.

מחנות הריכוז היו תחילתו של "מדרון חלקלק", שהחל בהתעללות באלו שדעותיהם הפוליטיות היו שונות והמשיך בעיקור מי שלא ענו לקריטריון של ארי טהור. רצח נכים ואנשים פגועי נפש היה החוליה השלישית בתהליך. החוליה הרביעית הייתה רצח אסירים תשושים גופנית ונפשית ומכאן... הדרך להשמדת יהודים, שנתפסו כתת-אדם במחנות השמדה בפולין, הייתה קצרה. **קו ישר מחבר בין מחנות הריכוז, העיקורים, תוכנית אותנוזיה, תוכנית 14f13 ומחנות ההשמדה בפולין.**

מפקדי מחנות ההשמדה בפולין כולם היו בוגרי מחנות הריכוז בגרמניה או תוכנית אותנוזיה: רודולף הס, מקימו של מחנה אושוויץ, עבר בדרך לאושוויץ הכשרה בדכאווה והיה עוזר מפקד מחנה הריכוז זקסנהאוזן. מחליפו, ארתור ליבהנשל, עבר בדרך לאושוויץ את מחנה הריכוז ליכטנבורג. ריכארד בר, מחליפו של ליבהנשל, היה שומר בדכאווה משם עבר לזקסנהאוזן ומאוטהאוזן. קארל אוטו קוך, מקימו של מחנה מיידאנק, התחיל את דרכו בתפקידי פיקוד במחנות הריכוז, זקסנהאוזן, אסטרווגן, ליכטנבורג ובוכנוולד. מחליפו של קוך, מאקס קיגל, החל דרכו בדכאווה ומשם למחנה ליכטנבורג. קריסטיאן וירט, מקימו של מחנה בלז'ץ, פרנץ שטנגל מקימו של מחנה סוביבור ומפקדו של מחנה טרבלינקה וד"ר אברל מקימו של מחנה טרבלינקה היו כולם מצוות אותנוזיה.

המסקנה המתבקשת ממה שקרה בגרמניה מאז עלייתו של היטלר לשלטון ועד לפרוץ המלחמה, תקופה בה הוקמו מחנות הריכוז הראשונים, היא, שחברה שאינה מכבדת את זכויות הפרט של אזרחיה, שאיננה סובלנית לדעות שונות, חברה אלימה, חברה שאינה בה חמלה כלפי מי שנגזר עליו לחיות באומללות כל ימי חייו, אין סיכוי שהיא תהיה סובלנית כלפי בני מיעוטים או זרים.

מקורות

ספרים

אדולף בורגר, הזייפנים, Contento De Semrik, 2009
רושל ג. בריק, הנשים היהודיות במחנה הריכוז רוונסבריק, הוצאת בית לוחמי הגטאות וההוצאה לאור של יד ושם, 2007
תום שגב, חיילי הרשע, הוצאת ספרים דומינו, ירושלים.

מאמרים

יהושע ביכלר, בלוק ילדים 66 במחנה הריכוז בוכנוולד, בתוך ילקוט מורשת, חוברת כ"ה ניסן תשל"ח, מאי 1978
ישראל גוטמן, הקבוצות הלאומיות השונות במחנות ומעמד האסירים בעלי התפקידים, בתוך, מחנות הריכוז הנאציים, יד ושם, ירושלים, תשמ"ד.
קריסטוף דונין-וונסוביץ, עבודת כפייה ופעולות חבלה במחנות הריכוז הנאציים, בתוך מחנות הריכוז הנאציים, יד ושם, ירושלים, תשמ"ד.
אהרון וייס, סוגי המחנות, אופים וחלקם ב"פתרון הסופי של שאלת היהודים", בתוך מחנות הריכוז הנאציים, יד ושם, ירושלים, תשמ"ד.
לני יחיל, היהודים במחנות הריכוז בגרמניה עד למלחמת העולם השנייה, בתוך מחנות הריכוז הנאציים, יד ושם, ירושלים, תשמ"ד
פאלק פינגל, מקומם של מחנות הריכוז במשטר הנאציונל-סוציאליסטי, בתוך מחנות הריכוז הנאציים, יד ושם, ירושלים, תשמ"ד.
רוז'קה קורצ'ק, ילדים במחנה ריכוז בוכנוולד, בתוך ילקוט מורשת, חוברת ח' מרץ 1968 אדר תשכ"ח

אתרי אינטרנט

<http://www.scrapbookpages.com/Sachsenhausen/index.html>

<http://www.holocaustresearchproject.org/othercamps/sachsenhausen.html>

<http://www.stiftung-bg.de/gums/en/index.htm>

www.ushmm.org

www.wikipedia.org

www.yadvashem.org

הרצאה

הזהו אדם? עולם המחנות - פרופסור דניאל בלטמן מ-11.8.09